

Kirja-arviot

Folkloristiikka digiajassa

Folkloristics in the Digital Age. Pekka Hakamies and Anne Heimo (ed.) 2019. Folklore Fellows Communications 316. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia – Academia Scientiarum Fennica. 181 sivua.

Tuija Hovi

Digitalisaatio on globaali megatrendi, joka vaikuttaa kaikilla yhteiskunnan toiminta-alueilla. Se ei kuitenkaan ole uusi asia vaan alkoi jo useita vuosikymmeniä sitten, ja suomalainen yhteiskunta on ollut siinä vahvasti edelläkävijöiden joukossa. Yksi esimerkki arjen digitalisoitumisesta on pankkipalvelut, jotka alkoivat 1990-luvun pankkikriisin seurauksena siirtyä vähitellen kivijalkakonttoreista verkkoon. Tänä päivänä verkkoasiointi on paitsi pankissa myös monissa muissa virastoissa aivan normaalia arkea useimmille suomalaisille, ja koronapandemiasta johtuneet sosiaalisen elämän rajoitukset ovat edelleen vauhdittaneet jatkuvaa digikehitystä muun muassa koulutuksen ja kaupan alueella.

Informaatioteknologian kehitys ohjaa myös humanististen alojen tutkimusta monin tavoin. *Folkloristics in the Digital Age* esittelee 2000-luvun toisen vuosikymmenen aiheita ja kehityslinjoja folkloren tutkimuksessa. Kirjan toimittajat Pekka Hakamies ja Anne Heimo palaavat johdantotekstissään informaatioteknologian hyötykäytön alkutaipaleelle perinnearkistoissa 1960-luvulla. Tuolloin alkoi fyysisten kortistojen siirtäminen sähköisesti käsiteltäville formaateille. Se mahdollisti tietokoneella tehtäviä hakuja aineistoista sekä esimerkiksi erilaisiin parametreihin perustuvien luettelointien toteuttamisen entisiä konsteja tehokkaammin. Digitaalinen tietojen käsittely olikin pitkään nimenomaan arkistointijärjestelmien tekninen apuväline. Vuosituhannen lopulle tultaessa kansainvälisissä folkloristipiireissä nähtiin IT:n kuitenkin tarjoavan jo paljon muutakin folkloren tutkimukselle. Sen ei uskottu enää uhkaavan suullisen perinteen elämää vaan pikemminkin tuottavan sille uusia kasvualustoja. Internet alettiin ymmärtää kommunikaationa, jota folkloristien oli ryhdyttävä tutkimaan. Kun ihmiset perinteineen siirtyvät nettiin, folkloristit seuraavat perässä, tai kuten Lynne McNeill asian artikkelissaan ilmaisee, folklore on aina ajassa kiinni ja niin täytyy sen tutkimuksenkin olla.

Kokoelma koostuu kahdeksasta digitaalisuutta folkloren tutkimuksessa eri näkökulmista tarkastelevasta artikkelista. Niistä kolme viimeistä keskittyy digiaineistoihin ja arkistojen digitalisointiin. Muut tekstit käsittelevät vaihtelevasti aineistojen löytämistä ja käyttöä internetissä, digitaalisia analyysimenetelmiä, meemejä sekä perinteen ja auktoriteetin käsitteitä

ja toimintaa internetympäristössä. Kirjoittajat tulevat viidestä maasta: Suomesta, Virossa, Valko-Venäjältä, Yhdysvalloista ja Saksasta.

Digilore

Tutkimuskäsitteiden rajaaminen on jatkuva keskustelun aihe ja uudelleen määrittelyn haaste. Kuinka ensinnäkin määrittellä 'folklore' digitaalisilla tutkimuskentillä? Tätä kysymystä pohtivat niin toimittajat kuin kirjoittajatkin omien tutkimuskohteidensa konteksteissa. Ehkä eniten tilaa kysymykselle folkloren määrittelystä antaa Anneli Baran analysoidessaan meemien käyttöä virolaisessa nettikeskustelussa. Analogisesta ympäristöstä digitaaliseen siirtäessä myös perinne muuttuu, eikä 'traditionaalinen' merkitse välttämättä 'vanhaa'. Luovuus on samanaikaisesti läsnä ja se on Baranin mukaan internetissä kahtalaista. Yhtäältä kysymys on yksilöllisyyden esille tuomisesta, toisaalta kollektiivisuuden ja kuulumisen representaatioista sekä koodien ja trendien seuraamisesta. Helposti generoituvat *meemit* toimivat yhteisten ideoiden ja emootioiden jakamisen välineinä.

Meemejä tarkastellaankin useassa tekstissä teknologiavälitteisenä perinteenä. Aiemmin folkloren tutkimuksessa niin tuiki tärkeä käsite 'perinteenlaji/genre' ei tunnu saavan sijaa enää tarpeellisten työkalujen pakissa. Mietin kokoelman tekstejä lukiessani, onko 'meemi' tavallaan syrjäyttänyt sen rajauksia karttavalla ja jatkuvasti uusiutuvalla digikentällä. Meemien lisäksi keskeisenä aspektina digifolkloressa (ja -folkloristiikassa) kirjoittajat keskustelevat *vernakulaarin* käsitteestä. Se on vakiintunut perinteentutkimuksen käsitteistöön puhuttaessa ilmiöistä, joiden piirteitä leimaa paikallisuus, omaehtoisuus ja kotikutoisuus. Esimerkiksi Robert Glenn Howard luonnehtii vernakulaarin käsitteellä aseharrastajien verkkosivuston keskusteluissa rakentuvaa epäinstitutionaalista auktoriteettia.

Internetiä on tarkasteltu etnografisena kenttänä, joka tarjoaa folkloristille ennen kaikkea aineistoja kuten erilaisilla keskustelualustoilla kertyviä kannanottoja. Aineistoja leimaa luonnollisesti internetilmiöiden lyhytaikaisuus, mikä on selkeässä ristiriidassa tieteen tekemisen tahdin kanssa. Tutkimuksen haasteina ovat muun muassa dokumentointi, häviäminen ja monialustaisuus. Internetin tarjoamia aineistoja ovat analysoineet artikkeleissaan edellä mainittujen Baranin ja Howardin lisäksi Anastasia Astapova, jonka aiheena ovat presidentti Lukashenkosta käytetyt nimitykset ja kiertoilmaukset internetin valkovenäläisillä keskustelupalstoilla, sekä Liisa Granbom-Herranen, joka on tutkinut sananparsien käyttöä Salon Seudun Sanomien yleisönosastolle lähetetyissä SMS-viesteissä.

Astapovan ja Granbom-Herrasen analyyseissä digitaalisuus on nimenomaan aineiston olemus ja internet on kenttä, jolta aineisto on kerätty. Näissä molemmissa tutkimuksissa analyysi ja tulkinta edellyttävät laajaa kulttuurista ja historiallista ymmärrystä. Analyysimenetelmät ovat niissä kuitenkin melko perinteisin ottein toteutetut. Edellä mainitussa Howardin aselore -tutkimuksessa sen sijaan digitaalisuus ulottuu aineiston tuottamisen lisäksi myös metodologiaan. Howard on yhdistänyt määrällisen laskennallisen analyysin lähilukuun perustuvaan laadulliseen tekstianalyysiinsä. Tässä tapauksessa sekä tutkimuskohde että menetelmä ovat digitaalisia.

Perinnearkistojen digitaalinen tuleminen

Niin vernakulaarin idea kuin kysymys auktoriteetistakin ovat vahvasti läsnä myös Kirsi Hännisen ja Anne Heimon tarkastelemissa itsetuotetuissa digiarkistoissa. Kirjoittajat osoittavat,

kuinka digitalisaatio on mahdollistanut arkistoinnin demokratisoituminen – miltei kenen tahansa on mahdollista tuottaa aineistoja ja tulkintoja mistä tahansa mielekkääksi koetusta aihealueesta. Hänninen ja Heimo avaavat *osallistuvan käänteen* laajojen yhteiskunnallisten vaikutusten heijastuksia arkiston muuttuvaan käsitteeseen. Omaehtoisia, käyttäjälähtöisiä ja epäinstitutionaalisia esimerkkejä osallistuvasta arkistokulttuurista ovat Hännisen tutkimat UFO-kokemusten arkistot ja Heimon tutkimat perhehistorian arkistot.

Christopher Schmidt ja Lauri Harvilahti liikkuvat omissa artikkeleissaan institutionaalisemmissa arkistoissa ja kuvaavat niitä historiallisia kehityskulkuja, jotka ovat paaluttaneet merkittävien vanhojen perinneaineistojen konvertointia digitaaliseen muotoon. Schmidt esittelee WossiDiA-arkistoa, Richard Wossidlon etnografisten aineistojen digitointiprojektia. Hän pohtii sitä, miten tieto (*knowledge vrt. information*) on päätöksenteon prosessien tulos ja aina niin kontekstuaalista kuin päämääräorientoitunuttakin. Mielenkiintoisella tavalla tulee esiin myös se, miten digitalisaatio vaikuttaa kenttätieteisiin – mitä valitaan tallennettavaksi, miten indeksoidaan (asiasanat, metatiedot) ja kuinka kääntää fyysinen materiaali digitaalisesti tietoarkistoksi.

Harvilahti käy läpi pitkäjänteisen kansainvälisen arkistoyhteistyön haasteita, erityisesti perinnetietokantojen yhteiskäyttöä ja tekniikkaa materiaalien tuottamisessa ja analysoinnissa. Hän on itse tehnyt pioneerityötä suomalaisen folkloristisen tietokoneavusteisen tutkimuksen alueella ja ollut kehittämässä folkloren tyyppi-indeksejä ja avoimen datan periaatteita. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran muistitietokeräykset ovat modernisoituneet digitaalisille alustoille ja muistipankkeihin, mutta kuten Harvilahti muistuttaa, kysymys ei ole pelkästään viimeaikaisista saavutuksista. Myös perinteentutkimuksen alalla digitalisoituminen on pitkää kehitysjakumoa ja se perustuu varhaisempiin analogisiin innovaatioihin sekä pitkäjänteisen työn tuloksiin, jotka rakentuvat tieteenalan historian monille eri vaiheille.

Uudet ja vanhat kerrokset

Artikkelikokoelma *Folkloristics in the Digital Age* on päivittävä katsaus siihen, miten sähköinen verkkoympäristö muokkaa folkloren tutkimusta niin aineistojen, arkistoinnin, analyysimenetelmien kuin käsitteistönkin osalta. Keskusteltavaa on edelleen paljon sekä alati muuttuvan tutkimuskentän haltuunotossa että käsitteiden päällekkäisyydessä. Kuten kirjan toimittajat Pekka Hakamies ja Anne Heimo toteavatkin, aina ei ole ihan selvää sekään puhutaanko digitaalisesta folkloresta vai digitaalisesta folkloristiikasta.

Digiympäristö on avannut tutkijoille monia uusia perinteen ja kulttuurin kuvakulmia ja tarkastelutapoja sekä mahdollistanut vanhojen aineistojen hyödyntämisen uusilla tavoilla. Digitaalisuuden demokratisoima osallistuva kulttuuri (*participatory culture*) niin ikään asettaa tutkijan ja tutkittavan roolit neuvoteltaviksi esimerkiksi arkiston käsitteen uudelleen ymmärtämisen kautta, kun taas digiarkistointi osaltaan ohjaa kenttätietoa. Yksilöllisyys ja yhteisöllisyys – kuin myös kertojat ja kuulijat – asettuvat verkkokontekstissa kehyksiin, jotka ohjaavat niin folklorea kuin folkloristiakin kohti uusia digiloikkia.

FT Tuija Hovi on uskontotieteen dosentti Turun yliopistossa.